

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-90>

Дмитро МАЗІН,

orcid.org/0000-0002-1487-269X

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови факультету гуманітарних наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна) *mazindm@ukma.edu.ua*

Людмила НЕСТЕРЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2131-1329

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри англійської мови факультету гуманітарних наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
(Київ, Україна) *l.nesterenko@ukma.edu.ua*

СПОСОБИ НАЛАГОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ У ХОДІ ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Статтю присвячено дослідженню способів встановлення психологічного контакту між викладачем та студентами під час викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. В статті досліджені основні особливості спілкування між учасниками освітніх взаємодій у ході викладання професійно-орієнтованої іноземної мови та доведено, що у процесі спілкування викладача іноземної мови зі студентом крім засвоєння іноземної мови, також відбувається передача соціального досвіду, відбувається зміна структури і сутності суб'єктів, що взаємодіють, формуються типи особистостей та вся різноманітність людських індивідуальностей, соціалізуються особистості студентів та викладача. Відтак, спілкування викладача іноземної мови зі студентом виражає не лише суспільну, а й особисту необхідність індивідів один для одного в процесі суспільного відтворення самої людини в усьому багатстві її особистих здібностей, потреб, цінностей та інших характеристик, відбувається процес формування особистості, її свідомості та самосвідомості. У статті обґрунтовано, що в процесі спілкування викладача іноземної мови зі студентом учасники освітніх взаємодій не лише отримують раціональну інформацію, формують способи розумової діяльності, а й за допомогою наслідування і переймання, співпереживання та ідентифікації засвоюють людські емоції, почуття та форми поведінки. На основі аналізу основних сторін (міжособистісної, когнітивної, комунікативно-інформаційної, емотивної та конативної) та видів ((міжособистісне, міжперсональне, довірливе, конфліктне, особисте ділове, пряме (безпосереднє), опосередковане) спілкування, у статті охарактеризовані його основні функції (прагматична, функція формування і розвитку, функція підтвердження, функція об'єднання-роз'єднання, функція організації та підтримки міжособистісних відносин та внутрішньо-особистісна функція). Визначено, що використання емпатії та активного слухання є основними способами налагодження психологічного контакту між викладачем та студентом у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Оскільки використання емпатії та активного слухання у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням створює необхідні переумови для створення позитивної атмосфери на занятті, мінімізує ймовірність конфліктних ситуацій та сприяє формуванню поваги та довіри між учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: іноземна мова за професійним спрямуванням, спілкування, функції спілкування, психологічний контакт, емпатія, активне слухання.

Dmytro MAZIN,

orcid.org/0000-0002-1487-269X

Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Head of the English Language Department at the Humanities Department
National University of Kyiv-Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine) *mazindm@ukma.edu.ua*

Lyudmila NESTERENKO,

orcid.org/0000-0003-2131-1329

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor at the English Language Department at the Humanities Department
National University of Kyiv-Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine) *l.nesterenko@ukma.edu.ua*

PSYCHOLOGICAL CONTACT ESTABLISHING METHODS DURING PROFESSIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH LANGUAGE)

The article is devoted to the investigation of the key methods of psychological contact establishing among the teacher and the students during the ESP teaching. The key features of communication between the participants of the

educational interactions in the process of the ESP teaching are analyzed and it is scientifically proved that in the process of communication among the teacher and the students there is also a transfer of social experience as well as a change in the structure and essence of the subjects that interact due to the fact that the types of personalities and all the diversity of human personalities are formed and the personalities of students and teachers are socialized. Thus communication of the ESP teacher with the students expresses not only social but also personal needs of the individuals for each other in the process of social interaction of the personality in all the richness of the personal abilities, needs, values and other key features. The article substantiates that in the process of communication between the ESP teacher and the students, the participants of educational interactions not only receive rational information, form ways of mental activity, but also learn human emotions, feelings and behaviors through imitation, empathy and identification. Based on the analysis of the main aspects (interpersonal, cognitive, communicative-informational, emotional and conative) and types (interpersonal, interpersonal, trusting, conflicting, personal business, direct (direct), indirect) of communication, the article describes its main functions (the function of formation and development, the function of confirmation, the function of union-separation, the function of organizing and maintaining interpersonal relationships and intra-personal function). It is scientifically proved in the article that the use of empathy and active listening are the main ways as well as methods to establish the psychological contact between the ESP teacher and the students in the process of teaching ESP. Because the use of empathy and active listening in the process of ESP teaching creates the necessary conditions to establish the positive atmosphere in the classroom, minimizes the possibility of conflicts and promotes respect and trust between participants.

Key words: ESP, communication, communication functions, psychological contact, empathy, active listening.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов забезпечення ефективного функціонування освітньої системи України в умовах розвитку незалежної, демократичної, правової держави є наповнення новим змістом професійної діяльності науково-педагогічних працівників. Розв'язання проблеми викладання іноземної мови за професійним спрямуванням потребує спеціального вивчення цілого комплексу психологічних факторів, які безпосередньо впливають на якість реалізації завдань системи освіти та в перспективі можуть служити факторами її оптимізації та вдосконалення. І особливе місце поміж факторів удосконалення процесу викладання іноземної мови за професійним спрямуванням посідають аспекти спілкування між викладачем та студентами в цілому, та особливості налагодження психологічного контакту між ними зокрема. Адже добре налагоджений психологічний контакт є важливим стратегічним ресурсом, яке забезпечує формування довіри між учасниками навчального процесу в системі вищої освіти України та суттєво вдосконалюють його якість.

В сучасній методиці викладання іноземних мов спостерігається підвищений інтерес до проблем покращення якості викладання іноземної мови, зростання уваги до вдосконалення професійної компетентності науково-педагогічних працівників та формування нових підходів до залучення досягнень психологічної науки до процесу викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Водночас, визначальним явищем, яке перебуває в центрі кожної з зазначених вище тенденцій, є спілкування між викладачем та студентами, яке одночасно є визначальним і при їх реалізації.

Відтак, **метою** даної статті є дослідження психологічних способів налагодження психологічного контакту викладача зі студентами під час

викладання професійно-орієнтованої іноземної мови (на прикладі англійської мови). Для досягнення поставленої мети нами були визначені наступні **завдання**:

- визначити основні типи спілкування між викладачем іноземної мови та студентами;
- проаналізувати основні функції спілкування між викладачем іноземної мови та студентами;
- на основі типів та функцій спілкування охарактеризувати основні психологічні способи налагодження психологічного контакту викладача зі студентами під час викладання професійно-орієнтованої англійської мови.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження способів налагодження психологічного контакту між викладачем іноземної мови та студентами стали:

- теорії соціальної та творчої сутності особистості (Б.Ананьев (Ананьев, 1968), Л.Виготський (Виготський, 1996), Р.Коритнюк (Коритнюк, 2018));
- праці присвячені психологічним аспектам професійної комунікації (К.Абульханова-Славська (Абульханова-Славська, 1999), І.Бех (Бех, 2008), М.Гриньова (Гриньова, 2008), Т.Марциновська (Марциновська, 2011), Т.Кorolova (Korolova, 2021));
- ідеї формування педагогічної діяльності викладачів вищої школи (В.Андрущенко (Андрущенко, 2007), В.Луговий (Луговий, 2010), В.Майборода (Майборода, 2013), С.Смірнов (Смірнов, 2009));
- концепції психології особистості педагога (І.Зимня (Зимня, 2003), Т.Кapeliushna (Kapeliushna, 2021), А.Кolisnichenko (Kolisnichenko, 2021));
- праці про закономірності педагогічного спілкування, індивідуальних стилях професійної комунікації та їх проявах у науково-педагогічній діяльності (Л.Виготський (Виготський, 1996), І.Зимня (Зимня, 2003), С.Мусатов (Мусатов, 2008));

• дослідження, що відображають питання кваліфікації дорослих, цілісності та безперервності професійно-особистісного розвитку фахівця (К.Косяченко (Косяченко, 2018), В.Рибалка (Рибалка, 2009)).

Здійснений аналіз літературних джерел присвячених темі використання психологічних технологій спілкування в сфері викладання іноземних мов за професійним спрямуванням, засвідчує, що *спілкування викладача зі студентом – це процес взаємозв'язку і взаємодії в якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, вміннями та навичками, а також результатами діяльності*. Адже у процесі спілкування викладача іноземної мови зі студентом крім засвоєння іноземної мови, також відбувається передача соціального досвіду, відбувається зміна структури і сутності суб'єктів, що взаємодіють, формуються типи особистостей та вся різноманітність людських індивідуальностей, соціалізуються особистості студентів та викладача. Таким чином, спілкування викладача іноземної мови зі студентом виражає не лише суспільну, а й особисту необхідність індивідів один для одного в процесі суспільного відтворення самої людини в усьому багатстві її особистих здібностей, відбувається процес формування особистості, її свідомості та самосвідомості. Адже для учасників освітніх взаємодій, суб'єкти спілкування є водночас і партнерами з комунікації і найважливішими стимуляторами розвитку. Тому саме спілкування виступає основною умовою формування особистості як соціальної істоти, здатної до спільного життя із собі подібними. Відтак у процесі спілкування викладача іноземної мови зі студентом учасники освітніх взаємодій не лише отримують раціональну інформацію, формують способи розумової діяльності, а й за допомогою наслідування і переймання, співпереживання та ідентифікації засвоюють людські емоції, почуття та форми поведінки.

Виклад основного матеріалу. Сучасна психологічна наука дозволяє стверджувати, що спілкування викладача іноземної мови зі студентом насамперед виявляється в єдності п'яти його сторін: *міжособистісної, когнітивної, комунікативно-інформаційної, емотивної та конативної*:

– *міжособистісна сторона* спілкування викладача іноземної мови зі студентом відображає взаємодію людини з безпосереднім оточенням: з іншими людьми і тими спільнотами, з якими пов'язане її життя, – сім'єю, професійною групою, які формують у неї певні культурно-історичні та професійні норми поведінки і діяльності.

– *когнітивна сторона* спілкування викладача іноземної мови зі студентом спрямована на пізнання співрозмовника, пошук відповіді про те, хто він і чого можна очікувати від нього. Вона охоплює не лише пізнання іншої людини, а й самопізнання. В результаті у процесі спілкування формуються образи-уявлення про себе і партнерів, які регулюють цей процес.

– *комунікативно-інформаційна сторона* спілкування викладача іноземної мови зі студентом передбачає обмін між людьми різними уявленнями, ідеями, інтересами, почуттями, настановами тощо.

– *емотивна сторона* спілкування викладача іноземної мови зі студентом пов'язана з функціонуванням емоцій та почуттів, настроїв в особистих контактах партнерів. Вони виявляються у виразних рухах суб'єктів спілкування, їх діях, вчинках, поведінці. Через них виражаються взаємні відносини, які стають своєрідним соціально-психологічним фоном взаємодії, зумовлюючи більший чи менший успіх спільної діяльності.

– *конативна (поведінкова) сторона* спілкування викладача іноземної мови зі студентом слугує цілям узгодження внутрішніх і зовнішніх суперечностей у позиціях партнерів. Вона забезпечує керівний вплив на особистість у всіх процесах життєдіяльності, розкриває прагнення людини до тих чи інших цінностей, виражає спонукальні сили людини, регулює взаємовідносини у спільній діяльності.

Відтак, на основі аналізу типів спілкування викладача іноземної мови зі студентом, ми можемо зробити висновок, що даний тип спілкування виконує наступні *функції*:

– *прагматичну*, яка відображає потреби та мотиваційні причини і реалізується у взаємодії людей у процесі спільної діяльності, при цьому саме спілкування є дуже часто найважливішою потребою;

– *функцію формування і розвитку*, що відображає здатність спілкування справляти вплив на партнерів, різнобічно розвиваючи й удосконалюючи їх, адже спілкуючись з іншими, людина засвоює загальнолюдський досвід, соціальні норми, цінності, знання і способи діяльності, що історично склалися, а також формується як особистість;

– *функцію підтвердження*, що забезпечує людям можливість пізнати, утвердити і підтвердити себе;

– *функцію об'єднання-роз'єднання людей*, яка, з одного боку, встановлюючи контакти, сприяє передачі один одному необхідних відомостей і

налаштовує їх на реалізацію спільних цілей, намірів, завдань, поєднуючи їх тим самим в одне ціле, а з іншого – може спричинити диференціацію та ізоляцію особистостей у результаті спілкування;

– *функцію організації та підтримки міжособистісних відносин*, яка слугує завданням налагодження та збереження стійких і продуктивних зв'язків, контактів і взаємовідносин між людьми в інтересах їх спільної діяльності;

– *внутрішньо-особистісну*, що реалізується у спілкуванні людини із самою собою (через внутрішню чи зовнішню мову у вигляді діалогу). Таке спілкування може розглядатися як універсальний спосіб мислення.

Сучасні дослідники в галузі психології та педагогіки також визначають наступні види спілкування у ході викладання іноземної мови за професійним спрямуванням:

– *міжособистісне*, що пов'язане з безпосередніми контактами людей у групах або парах, постійних за складом учасників;

– *міжперсональне*, учасниками якого є конкретні викладачі та студенти, що володіють спеціальними індивідуальними якостями, які розкриваються у процесі спілкування та організації спільних дій;

– *довірливе*, під час якого передається особливо значуща інформація; довірливість – суттєва ознака всіх видів спілкування (крім конфліктного);

– *конфліктне*, що характеризується взаємним протистоянням людей, висловленням незадоволення і недовіри;

– *особисте* – обмін неофіційною інформацією;

– *ділове* – процес взаємодії учасників освітнього процесу, що виконують спільні обов'язки або залучені до однієї і тієї самої діяльності;

– *опосередковане* – взаємодія за допомогою додаткових засобів (письма, аудіо-відеотехніки, онлайн-додатків, месенджерів, тощо).

Грунтовний аналіз функцій та видів спілкування, що здійснюється між викладачем та студентами у ході викладання іноземної мови за професійним спрямуванням засвідчує, що однією із суттєвих особливостей спілкування під час викладання професійно-орієнтованої іноземної мови є зацікавленість викладача в тому, щоб більше говорили студенти. І одним із найбільш дієвих інструментів досягнення поставленої комунікативної мети є добре налагоджений психологічний контакт між учасниками освітніх взаємодій.

Загальновідомо, що психологічний контакт між викладачем та студентами може бути встановлений лише у тому випадку, коли наявне спільне співміркування, з'явилося спільне спів-

переживання та виникло взаєморозуміння між співрозмовниками. Основою психологічного контакту між викладачем іноземної мови та студентами виступає загальна зацікавленість в предметі розмови та близькість в оціночних судженнях. Психологічний контакт не означає, що інтереси, потреби, оцінки людей, які спілкуються, повністю збігаються, але єдиний зацікавлений підхід до обговорення того чи іншого питання є обов'язковим. Відтак, психологічний контакт в процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням можна розглядати як прояв викладачем іноземної мови та студентами взаєморозуміння і поваги, які приводять до взаємної довіри та сприяють більш ефективному оволодінню іноземної мови.

Адже у процесі спілкування в аудиторії під час опанування іноземною мовою відбувається зовнішнє сприйняття викладачем та студентами один одного, формування першого враження, яке складається на основі сприйняття зовнішнього образу людини, її експресивних реакцій (хода, поза, жести, міміка та ін.), мови та особливостей голосу. І вже в процесі взаємного оцінювання між учасників освітніх взаємодій виникають симпатія чи антипатія. Розвиток та встановлення психологічного контакту продовжується, безперечно, лише при наявності позитивного ставлення один до одного, тобто коли є взаємна симпатія. При цьому ефективним інструментом та способом формування довіри та встановлення психологічного контакту між викладачем іноземної мови та студентами може стати використання емпатії в цілому та активного слухання зокрема.

В сучасних наукових джерелах виділяють наступні види активного слухання:

– *емпатичне слухання* - вміння розуміти почуття, емоції мовця, уявляти себе на місці співрозмовника, співпереживати йому;

– *критичне слухання* - цілеспрямований аналіз отриманої інформації та її критичне сприйняття, розуміння, що дозволяє зважити всі за і проти, погодитися або не погодитися з співрозмовником;

– *пасивне слухання* - мінімальне втручання в монолог співрозмовника;

– *активне слухання* - максимальне встановлення зворотного зв'язку зі співрозмовником і використання даного виду слухання поєднує в собі такі види слухання як емпатійне, пасивне та критичне слухання.

Змістовний аналіз видів слухання дозволяє стверджувати, що саме використання прийомів активного слухання у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, дозволяє

забезпечити встановлення психологічного контакту між основними учасниками освітніх взаємодій у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

До найбільш поширених прийомів активного слухання традиційно відносять: *паузи, уточнення, перефраз, переказ, розвиток думки, повідомлення про сприйняття, повідомлення про сприйняття себе, повідомлення про хід розмови.*

На основі аналізу видів активного слухання ми також можемо визначити елементи активного слухання, які значною мірою удосконалюють використання прийомів активного слухання. Найбільш корисними у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, можуть бути наступні прийоми:

- максимальна концентрація на висловлюванні співрозмовника та тимчасове уникнення критичних суджень;
- емпатія по відношенню до співрозмовника;
- увага до невербальних проявів комунікації;
- заохочення співрозмовника дозволяє налаштуватися на спілкування.

Практична реалізація вищезазначених прийомів у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням (на прикладі англійської мови) може бути досягнена за умови використання різноманітних невербальних (усмішка, кивання, доброзичливий погляд) та вербальних способів комунікації. До вербальних проявів можна віднести «*ехо-питання*» (*echo questions*): “I think ...” – “Do you?”; *розділові питання* (*tag questions*): “You think ..., don’t you?”; *фрази, що демонструють інтерес до слухача*: “Go on!”, “I am listening to you!”, “That’s it.”; *повторення сказаного раніше*: «Do you mean that ...?», «In other words...»; *відображення* - це вміння зрозуміти те, що складно передати словами. Для демонстрації відображення можна вживати насступні фрази: «Do you feel that ...?», «Do you think that ...?»; узагальнення сказаного.

Також до вербальних проявів активного слухання як елементу налагодження психологічного контакту між викладачем та студентом у ході викладання англійської мови за професійним спрямуванням можна віднести *резюмування*. Цей прояв активного слухання найбільш ефективно допомагає домогтися точного розуміння сказаного співрозмовником. Суть його в тому, що ми своїми словами підводимо підсумок основним

думкам співрозмовника. Заклучна фраза - це його мова в «згорнутому» вигляді, її головна ідея. При резюмуванні з цілої частини розмови виділяється тільки головна думка. Найбільш часто резюмування в процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням можна використовувати в таких ситуаціях як: *pair discussions; group discussions; projects; interviews*, тощо. Загалом, резюмування, як вид активного слухання, можна використовувати в усіх випадках, коли потрібно висловити незгоду з будь-якої точкою зору у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Висновки. Таким чином, виходячи з наявних теоретичних досліджень, власного практичного досвіду та основі аналізу основних сторін (*міжособистісної, когнітивної, комунікативно-інформаційної, емотивної та конативної*) та видів (*міжособистісне, міжперсональне, довірливе, конфліктне, особисте ділове, пряме (безпосереднє), опосередковане*) спілкування, нами були охарактеризовані його основні функції (*прагматична, функція формування і розвитку, функція підтвердження, функція об’єднання-роз’єднання, функція організації та підтримки міжособистісних відносин та внутрішньо-особистісна функція*), що впливають на якість встановлення психологічного контакту між викладачем та студентом у ході викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Визначено, що використання *емпатії та активного слухання* є основними способами налагодження психологічного контакту між викладачем та студентом у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Адже використання емпатії та активного слухання у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням сприяє якісному вдосконаленню спілкування між учасниками освітнього процесу на основі довіри та взаємоповаги. Оскільки використання емпатії та активного слухання у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням створює необхідні переумови для створення позитивної атмосфери на занятті, мінімізує ймовірність конфліктних ситуацій та сприяє формуванню поваги та довіри між учасниками освітнього процесу, що, власне, і виступає запорукою формування психологічного контакту між викладачем та студентами у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психол. труды. Академия педагогических и социальных наук; Московский психолого-социальный ин-т., М., 1999. 224с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. 340 с.
3. Андрущенко В. Високі педагогічні технології. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис* / Мін. освіти і науки Укр.; АПНУ, Ін-т вищ. освіти АПНУ. Київ, 2007. № 2. С. 70-76.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник для студ. вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2008. 840с.
5. Бодальов О.О. Рабочая книга практического психолога: учебное пособие для специалистов, работающих с персоналом. Москва: Институт Психотерапии, 2006. 640 с.
6. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М.: Педагогика: Пресс, 1996. 533с.
7. Гриньова М.В. Саморегуляція: навчально-методичний посібник. Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г. Короленка. Полтава: АСМІ, 2008. 268с.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник. М.: Логос, 2003. 382 с.
9. Коритнюк Р.С., Ніженківська І.В., Кісельова О.Г., Косяченко К.Л., Давтян Л.Л. Принципи і методологія сучасної андрагогічної моделі навчання дорослих. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2018. Вип. 29. С. 59–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpsnmapo_2018_29_8 (дата звернення 12.12.2021)
10. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность: учебное пособие для студентов ВУЗов. М.: Смысл: Academia, 2004. 345с.
11. Луговий В.І. Чинники і умови забезпечення якості вищої освіти в Україні в процесі євроінтеграції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. С. 98-103.
12. Майборода В.К., Нестеренко Л.О. Провідні умови розвитку психолого-педагогічної культури викладача вищого навчального закладу. *Вища освіта України (Наука і вища освіта) : теоретичний та науково-методичний часопис*. 2013. № 2 (додаток). С. 165–174. Авторські с. 162 –174.
13. Марцинковская Т. Д. Психология и педагогика: учебник. М.: Проспект, 2011. 464 с.
14. Мусатов С.О. Гуманістичний потенціал педагогічної комунікації: науково-методичний посібник для вчителів. Київ: Педагогічна думка, 2008. 96с.
15. Нестеренко Л. Активне слухання як спосіб підвищення ефективності комунікації у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням (на прикладі англійської мови). *Український педагогічний журнал*. 2021 (4), С.206-213. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-206-213> (дата звернення 11.05.2022).
16. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: навчально-методичний посібник. Чернівці: Технодрук, 2009. 228с.
17. Селезнева Е.В. Развитие акмеологической культуры личности. М.: Изд.-во РАГС, 2004. 260 с.
18. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебное пособие. М.: Академия, 2009. 393 с.
19. Bogush A., Korolova T., Popova, O. Development of university students' linguocultural competence under conditions of coronavirus pandemic: Ukrainian dimension. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 103–117. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228611> (дата звернення 11.05.2022).
20. Komar O., Kolisnichenko A., Derkach S., Kapeliushna T. Newly qualified foreign language teachers' adaptation in profession: challenges, problems, first achievements and further prospects. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 35–45. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228211> (дата звернення 11.05.2022).

REFERENCES

1. Abulhanova-Slavskaya K.A. Psihologiya i soznanie lichnosti (problemy metodologii, teorii i issledovaniya realnoy lichnosti) [Psychology and consciousness of personality (problems of methodology, theory and the investigations of the real personality)]: Izbrannyye psihol. trudyi. Akademiya pedagogicheskikh i sotsialnyih nauk; Moskovskiy psihologo-sotsialniy in-t., M., 1999. 224p. [in Russian].
2. Ananev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya. [Person as the subject of investigation]. Izd-vo Leningr. un-ta, 1968. 340p. [in Russian].
3. Andruschenko V. Vysoki pedagogichni tehnologii. [High pedagogical technologies]. *Higher education of Ukraine: Theoretical and scientific journal / Ministry of education and science of Ukraine; APSU, Institute of higher education of APSU*. Kyiv, 2007. Nr 2. P.70-76. [in Ukrainian].
4. Beh I.D. Vyhovanny osobystosti: pidruchnyk dlay stud. vyschyh navchalnyh zakladiv. [Upbringing of personality: the textbook for the students of the higher educational institutions]. Kyiv: Lybid, 2008. 840p. [in Ukrainian].
5. Bodalov O.O. Rabochaya kniga prakticheskogo psihologa: uchebnoe posobie dlya spetsialistov, rabotayuschih s personalom. [Practical book of the practicing psychologist: manual for the specialists working with personnel]. Moskva: Institut Psihoterapii, 2006. 640 p. [in Russian].
6. Vyigotskiy L. S. Pedagogicheskaya psihologiya. [Pedagogical psychology]. M.: Pedagogika: Press, 1996. 533p. [in Russian].
7. Gryniyova M.V. Samoregulyatsia: navchalno-metodychnyy posibnyk. [Self-regulation: manual book for the students]. Poltava state pedagogical university named after V.G. Korolenka. Poltava: ASMI, 2008. 268 p. [in Ukrainian].
8. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psihologiya: uchebnyk. [Pedagogical psychology: textbook]. M.: Logos, 2003. 382 p. [in Russian].

9. Korytnyuk R.S., Nizhenkivska I.V., Kiseliyova O.G., Kosyachenko K.L., Davtyan L.L. Pryntsyry i metodologia suchasnoi andragogichnoi modeli navchanny doroslyh. [Principles and methodology of the modern androgological model of education of adults]. *The collection of the scientific works of the NMAPO employees named after P.L.Shypik*. 2018. Nr 29. P. 59-69.: URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpnsmapo_2018_29_8 (дата звернення 12.12.2021) [in Ukrainian].
10. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznanie. Lichnost: uchebnoe posobie dlya studentov VUZov. [Activity. Consciousness. Personality: manual for the students of the educational institutions]. M.: Smyisl: Academia, 2004. 345p. [in Russian].
11. Lugovy V.I. Chynnyky i umovy zabezpechennya yakosti osvity v Ukraini v procesi evroinegrataii. [The factors and the conditions of the quality of education provision in Ukraine in terms of the European integration]. *The collection of the scientific works of Kyiv National university named after Taras Shevchenko*. Kyiv National University named after taras Shevchenko. Kyiv, 2010. P.98-103. [in Ukrainian].
12. Mayboroda V.K., Nesterenko L.O. Providni umovy rozvytku psyhologo-pedagogichnoi kultury vycladacha vyschogo navchalnogo zakladu. [Key conditions of the University teacher psychological and pedagogical culture development]. *Higher education of Ukraine (Science and higher Education): theoretical and scientifically methodological edition*. 2013. № 2 (addition). P. 165-174. Author's p.162-174. [in Ukrainian].
13. Martsinkovskaya T. D. Psihologiya i pedagogika: uchebnik. [Psychology and pedagogics: textbook]. M.: Prospekt, 2011. 464 p. [in Russian].
14. Misatov S.O. Gumanistychnyy potentsial pedagogichnoi komunikatsii: naukovy-metodychnyy posibnyk dlya vchyteliv. [Humanistic potential of the pedagogical communication: manual for teachers]. Kyiv: Pedagogychna dumka, 2008. 96p. [in Ukrainian].
15. Nesterenko L. Aktyvne sluhannya yak sposib pidvyschenny efektyvnosti komunikatsii u procesi vykladanny inozemnoi movy za profesiinym spryamuvanniam (na prykladi angliiskoi movy). [Active listening as the instrument of the effective communication improvement in the process of ESр teaching (on the example of the English language)]. *Ukrainian Pedagogical Journal*. 2022 (4), P.206-213. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-206-213> (дата звернення 11.05.2022). [in Ukrainian].
16. Rybalka V.V. Aksiologichni osnovy psyhologichnoi kultury osobystosti: navchalno-metodychnyy posibnyk. [Aksiological backgrounds of the psychological culture of personality: manual]. Chernivtsy: Tehnodruk, 2009. 228 p. [in Ukrainian].
17. Selezneva E.V. Razvitie akmeologicheskoy kulturyi lichnosti. [The development of the acmeological culture of personality]. M.: Izd.-vo RAGS, 2004. 260 p. [in Russian].
18. Smirnov S. D. Pedagogika i psihologiya vyisshogo obrazovaniya: ot deyatelnosti k lichnosti: uchebnoe posobie. [Pedagogics and psychology of higher education: from activity to personality: manual]. M.: Akademiya, 2009. 393 p. [in Russian].
19. Bogush A., Korolova T., Popova, O. Development of university students' linguocultural competence under conditions of coronavirus pandemic: Ukrainian dimension. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 103–117. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228611> (дата звернення 11.05.2022).
20. Komar O., Kolisnichenko A., Derkach S., Kapeliushna T. Newly qualified foreign language teachers' adaptation in profession: challenges, problems, first achievements and further prospects. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 35–45. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228211> (дата звернення 11.05.2022).